

IZJAVA HRVATSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI O OBNOVI ZAGREBA NAKON POTRESA 22. OŽUJKA 2020.

Obnova Donjega grada – idealnoga grada 19. stoljeća

U razornom potresu koji je zadesio Zagreb 22. ožujka 2020. teško je stradalo povijesno središte grada. Uništene su ili oštećene brojne zgrade, vrijedna arhitektonska ostvarenja i urbano tkivo nastajalo stoljećima, a osobito tijekom druge polovice 19. i početkom 20. stoljeća, kada je izgrađen Donji grad.

Glavno je pitanje kako pristupiti obnovi središta grada, u kojemu se nalaze brojna kulturna dobra, koje je prepoznato i zaštićeno kao kulturno-povijesna i ambijentalna cjelina. Povijesnu jezgru grada potrebno je obnoviti tako da zadrži obilježja zagrebačke urbanokulturne prepoznatljivosti srednjoeuropskoga grada. Obnova mora afirmirati povijesni urbani karakter bez obezvrjeđivanja prepoznatih i prihvaćenih vrijednosti središta grada, koristeći se suvremenim zahvatima i tradicionalnim znanjima. Valja prizvati u svijest činjenicu da je Donji grad jedan od europskih modela idealnoga grada – uzimajući u obzir raspored i omjer njegovih javnih i privatnih površina, kako u makrokompoziciji "perivojne potkove", tako i u proporcijiranju odnosa javnog i privatnog u strukturi blokova. Te vrijednosti idealnoga grada u međuvremenu su teško narušene i ova nesreća pruža mogućnost da se rehabilitiraju.

Multidisciplinarni model obnove

Zagreb ima priliku obnoviti i osnažiti zapušteno povijesno tkivo grada, afirmirati njegova identitetska obilježja te ga učiniti sigurnijim i otpornijim nego što je bio do sada. Prilika je pokazati da je moguć takav model urbane obnove koji uvažava graditeljsko i kulturno-povijesno naslijeđe koje su naraštaji Zagrepčana gradili i stvarali te istodobno model koji osuvremenjuje grad u skladu s tehnološkim dostignućima i suvremenim potrebama njegovih stanovnika. Velik je to izazov. Moguće ga je uspješno riješiti razboritim, stručno relevantnim, znanstveno utemeljenim, umjetničko kreativnim, tehnološki suvremenim, multidisciplinarnim, politički odgovornim i dugoročno održivim pristupom.

Osim graditeljskoj, kulturno-povijesnoj i komunalno-tehničkoj obnovi, posebnu pozornost potrebno je posvetiti ljudima, kojima treba osigurati odgovarajući smještaj tijekom obnove. Obnova grada ne podrazumijeva samo fizičku obnovu zgrada i gradskoga tkiva već i tradicijsku obnovu života, što nije moguće bez stanovnika koji su u nekoliko naraštaja živjeli i radili u povijesnim dijelovima grada.

Javni interes i opće dobro

Jedna od najznačajnijih vrijednosti života u gradu jest zaštita javnog interesa građana i zajednice, što u obnovi grada znači očuvati opće javno dobro kao najvišu vrijednost zajedništva u urbanom životu građana. Zaštitu javnog dobra, kao i drugih ciljeva sveobuhvatne i sustavne obnove grada, treba osnažiti odgovarajućim i poticajnim pravnim dokumentima, donošenjem kvalitetnih zakona, propisa i mjera.

Vrsnoća – uvjet urbane obnove

Očekivanu sustavnu višegodišnju obnovu i revitalizaciju Gornjega grada, Kaptola i Donjega grada, kao i drugih dijelova Zagreba stradalih u potresu, nije moguće zadovoljavajuće provesti bez vrsnih stručnjaka i odgovarajuće stručne institucije – zavoda za obnovu grada kao središnjega i koordinacijskoga mjesta gdje se usklađuju svi interesi i iskazane potrebe, gdje se brine o programima, projektima, građenju i nadzoru, ne zaboravljajući krajnji cilj – suvremenu obnovu grada uz afirmaciju naslijeđenih vrijednosti i prepoznatljivost slojeva tisućljetne prošlosti. Slični zavodi za obnovu povijesnih dijelova grada poznati su širom Europe, posebice u gradovima pod zaštitom UNESCO-a koji rade na sustavnom unaprjeđenju, obnovi i održavanju. Jedan je od njih i dubrovački Zavod za obnovu grada, osnovan upravo nakon

potresa, kada je grad trebalo sustavno i stručno obnoviti u skladu sa svjetskim standardima. Takav pristup potreban je i Zagrebu, koji baštini dugu tradiciju urbanističkog sustavnog promišljanja, koje je uvijek do sada obuhvaćalo i obnovu naslijeđenih vrijednosti.

Obnovu i osnaženje grada valja promišljati kroz usporedne procese. Jedan je žuran i kratkotrajan, s ciljem da se čim prije vrati život u grad povratkom stanovnika i otvaranjem sadržaja gdje je god to moguće. Drugi je dugoročan i sveobuhvatan proces obnove i osnaženja, vođen na multidisciplinarni način, stručno relevantan, znanstveno utemeljen, koji slijedi europska i svjetska iskustva, uz očuvanje i unaprjeđenje naslijeđenih identitetskih vrijednosti Gornjega grada, Kaptola i Donjega grada, ne zanemarujući ni grad na medvedničkim brežuljcima koji se razvio iz nekadašnjih seoskih naselja u ambijentu kulturnog krajolika Parka prirode Medvednica.

Povijesna i europska iskustva

Sustavno urbanističko promišljanje Zagreba pratimo od sredine 19. stoljeća. O tome su do sada napisani brojni znanstveni i stručni radovi te su izrađeni planovi, studije i projekti, stoga u razmišljanju o obnovi i uređenju grada ne treba kretati od početka. Ne treba zaboraviti na iskustva drugih gradova koji su se obnavljali ili se još obnavljaju nakon potresa. U promišljanje obnove grada valja uključiti i svjetski prepoznate suvremene metodološke pristupe u urbanističko-arhitektonskom, tehničko-inženjerskom, kulturno-konzervatorskom te sociološko-društvenom pogledu. Treba izbjeći eksperimentiranje bez znanstveno i stručno utemeljene analize i provjere.

Sve velike obnove i rekonstrukcije gradova bile su moguće uz pomoć jasnog političkog koncepta, uz razrađeni dugoročni financijski program s jasno prepoznatim izvorima financiranja, uz pravni okvir koji omogućuje provedbu, uz stručno znanje i uz pozitivno društveno-kulturno ozračje.

Prva urbana modernizacija Zagreba – kraj 19. stoljeća

U Hrvatskoj baštinimo 25 stoljeća urbane kulture. Pratimo li početak Zagreba od prapovijesnog naselja na Gradecu i od rimske Andautonije, onda je to više od 2500 godina. Tijekom minulih stoljeća gradovi su se gradili, mijenjali, razarali i ponovno obnavljali. Unatoč svemu, u tom dugom vremenskom rasponu prepoznajemo umijeće nasljeđivanja i kreativno umijeće stvaranja novoga – bilo da se radilo o obnovi i rekonstrukciji bilo pak o novoj gradogradnji.

Nakon potresa 1880. g. Zagreb je nakon nekoliko stoljeća, od nastanka srednjovjekovnih gradova Gradeca i Kaptola, preskočio prag urbanom modernizacijom. Od srednjovjekovnoga maloga grada periferijskih obilježja, krajem 19. i početkom 20. stoljeća izgrađen je suvremeni srednjoeuropski grad – idealni grad kasnog 19. stoljeća. Bio je to veliki napredak, velik skok u odnosu na dotadašnji grad. Pitanje je bi li se dogodio tako velik skok da nije bilo potresa koji je pokrenuo sveobuhvatan proces urbanizacije i urbanističkog promišljanja s vizijom. Sada, nakon stoljeća i pol, pred novim smo pragom urbane modernizacije. Sada je prilika, ali i obveza da ga preskočimo.

Druga urbana modernizacija Zagreba – sredina 20. stoljeća

Prva urbana modernizacija krajem 19. stoljeća otvorila je put modernističkom urbanističkom i arhitektonskom promišljanju 20. stoljeća, koje je ostvarilo tada suvremenu i svjetski prepoznatljivu arhitekturu i urbanizam. U drugoj urbanoj modernizaciji sredinom 20. stoljeća, na premisama rezultata međunarodnog natječaja za urbani razvoj Zagreba iz 1930., grad je, preskočivši Savu, izgradio Novi Zagreb, novi idealni grad na premisama CIAM-a.

Treća urbana modernizacija Zagreba – prva polovica 21. stoljeća

Sada očekivana treća urbana modernizacija treba otvoriti tri puta 21. stoljeća – jedan kojim će se reafirmirati blago Gornjega grada te osuvremeniti i osnažiti povijesni idealni grad s prijeloma 19. i 20. stoljeća, drugi kojim će se afirmirati i unaprijediti kulturni krajolik Medvednice te treći put koji će

promatrati Zagreb 21. stoljeća kroz novi urbani razvoj. Ta tri puta traže istodobno i usklađeno promišljanje i djelovanje. Svaki put treba imati svoju jasnu viziju, ali i viziju cjeline, pri čemu se ne smije izgubiti u pojedinostima i marginalnim raspravama, što bi moglo onemogućiti oživotvorenje treće urbane modernizacije.

Osim otklanjanja šteta od potresa i povratka stanovnika u njihove domove, Zagreb treba rješavati glavne infrastrukturne izazove – kako one u povijesnom gradu, tako i one u drugim dijelovima grada o kojima se raspravlja cijelo stoljeće kao što su gradska željeznica, prometno rasterećenje tranzitnih zelenih valova obilaznicom oko širega gradskog središta, sjeverna prometna tangenta, Sava, zagrebačka urbanistička os kao nastavak Zrinjevca do i preko obilaznice, kao i druge teme. Sadašnje je tkivo grada nabujalo te se, unatoč administrativnom prividnom usmjeravanju, otelo kontroli urbanističkog logičnog razmišljanja i pristojnog ponašanja, pa je postalo neprotočno i oslabljeno. Kao što povijesni dio grada mora dobiti ojačanja konstruktivnog sustava, tako i gradu u cjelini trebaju nova prostorna, infrastrukturna i ekološka ojačanja koja će omogućiti ne samo dovršavanje započetih dijelova grada nego i održivost u budućnosti.

Pred velikim odlukama

Sada je trenutak za nove urbanističke vizije, bez odgađanja. Cijelo se stoljeće o njima raspravlja, sada valja donijeti odluke koje treba ugraditi u novi GUP, ali ne u izmjene i dopune postojećega. Novi Generalni urbanistički plan Zagreba treba afirmirati urbanistička razmišljanja od prije pola stoljeća kada se još promišljao urbanizam s vizijom – gradotvorni urbanizam koji je promišljao grad u cjelini i koji se nije prvovažno bavio samo izgrađivanjem zgrada i popunjavanjem parcela. Iz urbanističkih promišljanja s vizijom, koja trebaju uključiti i ranije spomenute izazove, potrebno je donijeti stručne i političke odluke dugoročnog trajanja za kontinuiranu provedbu, neovisno o promjenama političkog vođenja grada. Ne učini li se to, ne će se preskočiti novi prag razvitka Zagreba i ne će se ostvariti treća urbana modernizacija. Ostat ćemo na stanju prije potresa 22. ožujka 2020., a to nije željeni cilj kojim bismo bili zadovoljni.

Urbana obnova – uljudan odnos prema prostoru i građanima

Znali smo tijekom prošlosti urbanističko promišljanje temeljiti na logičnom razmišljanju i pristojnom ponašanju u prostoru te uz mudro i razborito političko vođenje postići vrijedna i prepoznatljiva ostvarenja, što dokazuje brojno hrvatsko urbano kulturno naslijeđe prepoznato na svjetskoj razini. Učinimo sve da i ovaj put u zajedništvu i stručno kompetentno pokažemo da smo u stanju osnažiti Zagreb kao kulturni, suvremen, siguran i sretan grad 21. stoljeća, koji zna čuvati i afirmirati naslijeđene vrijednosti, ali i uljudno graditi i usmjeravati grad na suvremen način.

U Zagrebu, 4. svibnja 2020.

HRVATSKA AKADEMIJA
ZNANOSTI I UMJETNOSTI